

آسیب‌شناسی پایان‌نامه‌های زبان و ادبیات فارسی

دکتر محمد علی غلامی نژاد* - احسان قبول**

چکیده

در دوره حاضر که با نام عصر دانایی نام‌بردار است، پژوهش‌هایی اصیل و علمی شمرده می‌شود که بر پایهٔ ارائهٔ اطلاعات به تجزیه و تحلیل و تولید دانش جدید بپردازد. در این مقاله پس از بررسی بیش از ۳۴۵۰ پایان‌نامهٔ رشتهٔ زبان و ادبیات فارسی، آشکار می‌شود که این اصل مهم در آنها وجود ندارد و عموماً نوع این پایان‌نامه‌ها توصیفی است و در آنها به ارائه و طبقه‌بندی اطلاعات بسنده می‌شود. در آسیب‌شناسی این معضل به مواردی، همچون: عدم وجود کلان‌نگری علمی-ادبی، تمرکز موضوعها بر ارائهٔ اطلاعات ادبی، نبود طرح پایان‌نامهٔ علمی و تعریف شده و عدم رعایت این طرح در پژوهش‌نهایی، نبود روش مشخص علمی-پژوهشی، انتخاب موضوعهای کلی، انجام موضوعهای تکراری و... می‌توان اشاره کرد.

واژه‌های کلیدی

پایان‌نامه‌های ادبی، آسیب‌شناسی، اطلاعات، دانش.

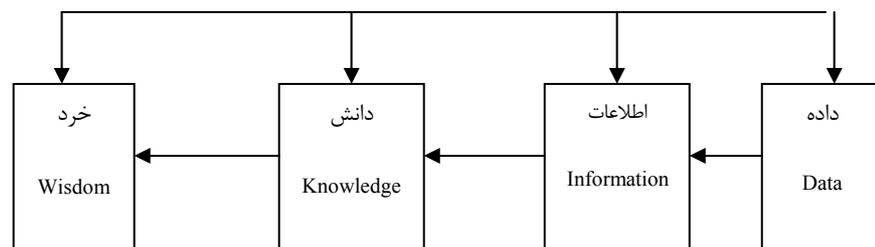
* - استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه فردوسی مشهد

** - دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی دانشگاه فردوسی مشهد

۱. مقدمه

عصر حاضر عصری است که با عنوان **عصر دانایی** و یا **عصر انفجار اطلاعات** نام‌بردار است. در این دوره اطلاعات از طریق فن‌آوریهای پیشرفته و رو به توسعه‌ای همچون: اینترنت و شبکه‌های اطلاع‌رسانی به فراوانی یافت می‌شود. از این روی، در این دوره، صرف استخراج و داشتن اطلاعات نمی‌تواند مفید و کارساز باشد، بلکه تجزیه و تحلیل و نحوه کاربرد اطلاعات مهم است (کومبز، ۱۳۷۳: ۲۱).

به اعتقاد الوین تافلر (Alvin Toffler) در عصر دانایی اقتدار برای کسانی است که از دانش بیشتری برخوردار باشند. دانش از دیدگاه او در فرآیند خاصی حاصل می‌شود:

داده‌ها همان اطلاعات پراکنده و انبوهی است که ما در هر موضوع، از رسانه‌ها و ابزارهای گوناگون با آن روبه‌رو هستیم. اطلاعات صورت طبقه‌بندی و تحلیل علمی شده داده‌هاست. دانش صورتهای استنتاج و کشف شده جدیدی است که بر بنیان اطلاعات دقیق و صحیح و منطبق با روش‌شناسی علمی خاص خود حاصل می‌شود. خرد ابزاری است که در کل این فرآیند به صورت تفکر انتقادی در تبدیل داده‌ها به اطلاعات و اطلاعات به دانش مورد استفاده قرار می‌گیرد، اما مقصود از آن به عنوان هدف نهایی، نگرش مستقل، منطقی و علمی‌ای است که برای یک پژوهشگر متفکر به وجود می‌آید (آبوت، ۱۹۹۳: ۷۵).

با توجه به اهمیت دانش در هزاره سوم، اصالت و ارزش هر پژوهشی (۱) در این دوران به میزان تولید دانش و یا بسترسازی آن پژوهش برای تولید دانش است. از این روی، هدف از تحقیق‌های دانشگاهی و آکادمیک در کشورهای غربی و پیشرفته، کشف عرصه‌ها و افقهای جدید در دانش بشری و افزایش آن است؛ دانشی که از میانی، مسائل، موضوع، تعریف و روش‌شناسی (Methodology) (۲) مشخص و دقیق خود برخوردار است.

چنین نگرشی در نهادهای دانشگاهی غرب نسبت به ادبیات نیز وجود دارد؛ یعنی پژوهشگران با نگاهی دانش‌مدارانه ادبیات را مورد بررسی و پژوهش قرار می‌دهند. در این نهادها پژوهش‌های ادبی- خصوصاً پژوهش‌های پایان‌نامه‌ای- بر پایه اصول و روش تحقیق دقیق و علمی‌ای انجام می‌شود که از همان آغاز (انتخاب موضوع) (۳) تا پایان (استنتاج) (۴) مسیر حرکت پژوهشگر را مشخص می‌کند و او را به دنبال اثبات فرضیه‌ها و اهداف مشخص شده‌ای رهنمون می‌سازد.

با در نظر داشتن مقتضیات علمی و اهمیت دانش در جهان امروز و نوع انجام پژوهش‌های ادبی در کشورهای پیشرفته و مقایسه آن با نوع پژوهش‌های ادبی در ایران- خصوصاً پایان‌نامه‌ها- بوضوح مشخص می‌شود که متأسفانه میان حقیقت پژوهش‌های ادبی در حوزه پایان‌نامه‌ها و واقعیت آنها در دانشگاه‌های ما فاصله بسیار زیادی وجود دارد. در این پژوهش، با بررسی ۳۴۵۲ پایان‌نامه در دو دوره کارشناسی ارشد و دکتری رشته زبان و ادبیات فارسی به آسیب‌شناسی پژوهش‌های ادبی در این حوزه پرداخته شده است. اهمیت این موضوع در این نکته است که برای اصلاح و بهبود هر انحراف و بیماری، ابتدا باید به شناسایی دقیق و منطبق با واقعیت آن انحراف و بیماری و اصطلاحاً به آسیب‌شناسی (Pathology) آن پرداخت.

۲. آسیب‌های پایان‌نامه‌های رشته زبان و ادبیات فارسی

۲-۱. عدم وجود کلان‌نگری علمی - ادبی

با مطالعه عنوان‌های جامعه آماری این پژوهش آشکار می‌شود که هیچ نوع پیوند هدفمند، میان موضوعهای پایان‌نامه‌ها وجود ندارد. این نوع هدفمندی نه تنها در موضوعهای پایان‌نامه‌های دانشگاه‌های کشور، بلکه در یک دانشگاه خاص هم به چشم نمی‌خورد. برای مثال، در دانشگاه‌های قدیمتر کشور که بیش از ۲۰۰ پایان‌نامه در آنها دفاع شده، نمی‌توان از برآورد همه و یا بخشی از آنها، به یک یا چند نظریه و استنتاج کلی مدون در ادبیات فارسی رسید.

چنین رویکردی باعث آن شده که اکنون ما با انبوهی از موضوعها و اجزایی روبه‌رو باشیم که متعلق به یک نظام کلی معین نیستند. همین فقدان وحدت کلی میان موضوعهای متکثر، آسیب‌های جدی دیگری- که بعداً ذکر می‌شود- پدید آورده است.

علت وجود چنین مشکلی، نبود هدف‌گذاریهایی کلان و وجود نظامی هدفمند برای پژوهشهای ادبی است.

این هدفها باید به گونه‌ای گسترده و جامع ترسیم شوند تا بتوانند از یک سو علایق دانشجویان را پوشش دهند و از سوی دیگر، مبانی علمی ادبیات فارسی را بنا نهند. در این مسیر، هر یک از پایان‌نامه‌ها به عنوان خشتی از این بنای عظیم محسوب می‌شوند که در عین داشتن هویت و محدوده مشخص در پیکره عظیم دیگری نقش آفرینی می‌کنند.

بازتعریفی از ادبیات فارسی با توجه به مقتضیات عصر دانایی و نسبت میان آن با دیگر علوم انسانی و معارف بشری، نخستین گام برای این رویکرد جدید است. جامعه آماری این پژوهش با در نظر داشتن دانشگاهها در جدول شماره (۱) آمده است.

نام دانشگاه	پایان نامه‌های دفاع شده	نام دانشگاه	پایان نامه‌های دفاع شده
آزاد	۱۳۹۱	بهشتی	۱۲۱
تهران	۵۷۰	تربیت معلم	۱۱۸
علامه طباطبایی	۲۶۴	شهید چمران	۹۸
تربیت مدرس	۲۳۴	تبریز	۸۱
شیراز	۱۸۸	کرمان	۶۰
فردوسی	۱۷۴	سایر دانشگاهها	۱۵۳

۲-۲. تمرکز موضوعها بر ارائه اطلاعات ادبی

مقصود از اطلاعات، همان مفهومی است که مورد نظر تافلر است و در مقدمه توضیح آن ذکر شد. این آسیب، اکثر پایان‌نامه‌های رشته زبان و ادبیات فارسی را گرفتار خود کرده است. موضوع بیشتر پایان‌نامه‌ها بر این تمرکز دارند که اطلاعاتی طبقه‌بندی شده از آثار منظوم و منثور فارسی ارائه دهند؛ برای نمونه:

- ابزار و اصطلاحات موسیقی در شعر فارسی (شاهنامه فردوسی، خمسه

نظامی و دیوان حافظ)؛

- ابیات عربی در متون ادبی فارسی تا نیمه دوم قرن ششم؛

- احادیث قدسی در مرصادالعباد و کشف المحجوب؛

- ساز و نوا در ادب پارسی از آغاز تا پایان قرن ششم؛
- سجع و جناس در سند بادنامه ظهیری سمرقندی؛
- سلیمان در ادب فارسی (از آغاز تا قرن هشتم هجری)؛
- آیات و احادیث حدیقه سنایی؛
- عناصر اربعه در شاهنامه فردوسی؛
- فرق صوفیه در کشف المحجوب.

همان طور که گفته شد، در عصر انفجار اطلاعات و دانایی صرف ارائه اطلاعات طبقه‌بندی شده نمی‌تواند به تنهایی مفید و کارساز باشد، بلکه اطلاعات زمانی ارزش پیدا می‌کند که بتواند به عنوان پایه‌ای برای تولید دانش قرار گیرد و قابلیت حصول استنتاجهای علمی و کاربردی را داشته باشد. برای روشنتر شدن بحث فقط تصور کنید که از موضوعهای ذکر شده چه نتایج کاربردی و مفیدی می‌توان گرفت. به نظر می‌رسد که این آسیب از آنجا نشأت می‌گیرد که تعریف اطلاعات و دانش، مرز میان آنها، چگونگی تبدیل اطلاعات به دانش و شیوه استنتاج بر دانشجویان و استادان ایشان مبهم و پنهان است.

۲-۳. عدم تناسب میان طرح پایان نامه (Proposal) و پژوهش نهایی

یکی از مواردی که در پایان‌نامه‌نویسی در دانشگاه‌های ما به امری تشریفاتی و غیراصولی درآمده، نوشتن طرح پایان نامه، توسط دانشجو، پیش از تصویب موضوع است و همین که این طرح توسط گروه به تصویب رسید، دیگر نه دانشجو خود را پایبند به آن می‌داند و نه استاد راهنما و گروه، دانشجو را ملزم به رعایت آن می‌کنند. می‌توان گفت که مهمترین بخش انجام یک پایان‌نامه، همین مرحله نگارش و تدوین طرح پایان نامه است، زیرا در این مرحله دانشجو درباره پیشینه موضوع و مبانی آن مطالعاتی می‌کند، سؤالها، فرضیه‌ها، هدفها و روش پژوهش از همان آغاز برای او مشخص می‌شود و همه جنبه‌های تحقیق از همان آغاز برای او تعریف و تحدید می‌گردد و باعث می‌شود که وی اصطلاحاً در وادی ظلمات گام بردارد. مسلماً اگر دانشجو بداند که در طول انجام پژوهش و در جلسه دفاع، درباره مفاد طرح پایان‌نامه خود مورد بازخواست و سؤال قرار می‌گیرد، به هیچ وجه به طرح پایان‌نامه به عنوان امری تشریفاتی و بی‌خاصیت نمی‌نگرد.

کلیه موارد طرح تحقیق، همچون: تعریف موضوع، بیان مسأله، سؤال، فرضیه‌ها، اهداف، روش و پیشینه پژوهش، باید در آغاز پایان‌نامه به صورت مجزا ذکر شوند. نبود چنین بخشی در پایان‌نامه‌های مورد بررسی، دلیل اهمیت نداشتن و عدم توجه به طرح پایان‌نامه است.

۲-۴. نبود روش مشخص و علمی پژوهشی

امروزه انتخاب و کاربرد دقیق یک روش تحقیق مشخص و علمی به اندازه انتخاب موضوع مهم است، زیرا با اجرای روش علمی پژوهشی است که مسیر تحقیق آشکار می‌شود و می‌توان به نتایج علمی و منطبق با واقعیت دست یافت. متأسفانه از آسیب‌های جدی‌ای که پایان‌نامه‌های رشته زبان و ادبیات فارسی را تهدید می‌کند، نبود روش مشخص پژوهشی است که وجه‌های غیر علمی به پایان‌نامه‌های این رشته داده است. این آسیب نیز می‌تواند به صورت عدم تناسب میان موضوع تحقیق و روش آن و یا اعمال روش‌های ذوقی، غیر علمی و ژورنالیستی، نمود پیدا کند. تفکر نادرستی که امروزه بر پایان‌نامه‌نویسی در رشته زبان و ادبیات فارسی چیره است، یافتن روش تحقیق در حین انجام پژوهش است. این نوع دیدگاه نسبت به روش تحقیق در نزد صاحب‌نظران روش‌شناسی علمی کاملاً نادرست و غیر اصولی است. از نظر ایشان انجام یک پژوهش بدون داشتن روش تحقیق مشخص و از پیش تعیین شده، مانند ساختن بنایی بی طرح و نقشه است.

علت پیدایش چنین آسیبی عدم آشنایی دانشجویان و استادان ایشان با روش‌های جدید و کارآمد پژوهشی است که می‌توان با اختصاص واحدهای درسی بیشتر برای درس روش تحقیق و برپایی کارگاه‌های آموزشی در این باره برای استادان، در رفع این آسیب کوشید.

۲-۵. انتخاب موضوعهای کلی

اصولاً نگاه جزئی‌نگرانه علمی است که می‌تواند در فرآیند تولید دانش مؤثر واقع شود، زیرا بدون آگاهی و بررسی از اجزای یک موضوع نمی‌توان بر پایه آنها اجزای جدید و دقیقی را به آنها افزود.

تعداد قابل ملاحظه‌ای از جامعه آماری این پژوهش دارای موضوعهایی کلی هستند که در قالب یک پایان‌نامه امکان انجام آنها وجود ندارد. این آسیب باعث آن شده

که نوع پژوهش در این پایان‌نامه‌ها سطحی و غیر علمی‌شود و از زیر بنای دقیقی برخوردار نباشد و بر همین اساس، پایان‌نامه‌ها دچار ابهام موضوعی شوند. برای نمونه:

- اخلاق در ادبیات و شرح اخلاق جلالی؛

- ادبیات فارسی در دوره مشروطیت؛

- ادبیات کودکان؛

- آرمان‌گرایی در شعر معاصر؛

- آشناسازی در شعر معاصر؛

- آفاق اندیشه در شعر دوره مشروطیت؛

- بررسی دیدگاه‌های ادبی؛

- طنز در اشعار فارسی؛

- عشق در عرفان فارسی؛

- علم معانی در شعر فارسی؛

- گام به گام با ادبیات معاصر (منظوم).

مسلماً هیچ یک از این پژوهش‌ها نتوانسته‌اند تمام مباحث مرتبط با موضوع خود را با دقت بررسی و توصیف نمایند و تنها به بخشی از موضوع پرداخته‌اند که آن نیز به دلیل حوزه گسترده موضوع از دقت و کیفیت مطلوبی برخوردار نیست.

۲-۶. انجام موضوعی‌های تکراری

نبود پیوند میان موضوعی‌های پایان‌نامه‌ها و عدم ارتباط گروه‌های آموزشی با یکدیگر، باعث شده که تعداد قابل ملاحظه‌ای پایان‌نامه، با موضوعی‌های تکراری و روش تحقیقی یکسان انجام پذیرد و زمان و هزینه‌های زیادی در این راه به هدر رود. لوح فشرده پژوهش حاضر و پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران (۵) (که البته باید با سرعت بیشتری سطح پوشش خود را از پایان‌نامه‌های دانشگاه‌های مختلف گسترده‌تر کند) می‌توانند از بروز دوباره این آسیب جلوگیری نمایند. برخی از عنوانهای تکراری پایان‌نامه‌ها ذکر می‌شود:

- بررسی صور خیال در خسرو و شیرین نظامی، (۱۳۷۳)، دانشگاه آزاد

تهران، کارشناسی ارشد.

- بررسی صور خیال در منظومه خسرو شیرین نظامی، (۱۳۷۵)، دانشگاه علامه طباطبایی تهران، کارشناسی ارشد.
- بیان در منظومه هفت پیکر نظامی، (۱۳۷۲)، دانشگاه آزاد تهران، کارشناسی ارشد.
- بیان در هفت پیکر نظامی، (۱۳۷۹)، دانشگاه شهید بهشتی، کارشناسی ارشد.
- فرهنگ عامه در خمسه نظامی، (۱۳۷۶)، دانشگاه علامه طباطبایی تهران، کارشناسی ارشد.
- فرهنگ عامه در خمسه نظامی، (۱۳۷۰)، دانشگاه شهید چمران اهواز، کارشناسی ارشد.
- اخلاق در اندیشه حافظ، (۱۳۸۰)، دانشگاه آزاد مشهد، کارشناسی ارشد.
- اخلاقیات در دیوان حافظ، (۱۳۷۳)، دانشگاه آزاد تهران، کارشناسی ارشد.
- تلمیح در اشعار صائب تبریزی، (۱۳۸۲)، دانشگاه آزاد بوشهر، کارشناسی ارشد.
- تلمیح در اشعار صائب (استخراج مضمونهای تازه بر پایه تلمیحات)، (۱۳۷۰)، دانشگاه تربیت مدرس، کارشناسی ارشد.

۲-۷. گرایش به موضوعهای غیر علمی - پژوهشی و کم اثر

در چند سال اخیر گرایشهای انحرافی، در میان دانشجویان ایجاد شده و آن انتخاب موضوعهای غیر علمی - پژوهشی و کم اثر است. از جمله این گرایشها شرح نویسی و تدوین فهرست واژگان و اصطلاحات متون ادبی است. اگرچه هر یک از این موضوعها می تواند در چارچوب کتابی گزیده مانند ارائه شود، اما طرح چنین موضوعهایی به عنوان موضوع پایان نامه قابل قبول نیست؛ زیرا دست آورد و استنتاج علمی خاصی ارائه نمی دهد. با بررسی محتوایی این گونه پایان نامه ها - خصوصاً فهرست واژگان و اصطلاحات متون ادبی - آشکار می شود که این گونه آثار در واقع گزیده های ناقص از لغت نامه دهخداست. بنابراین، برخی از این پایان نامه ها را می توان پایان نامه های یک مرجعی نامید. نمونه هایی از این مورد ذکر می شود:

- شرح هفت قصیده از خاقانی؛

- شرح ده قصیده از دیوان خاقانی شروانی؛

- شرح پانزده قصیده از خاقانی شروانی؛
- شرح بیست قصیده از انوری؛
- شرح بیست قصیده از سنایی؛
- شرح بیست و پنج قصیده از قصاید ناصر خسرو؛
- شرح پنجاه غزل از دیوان صائب؛
- شرح صد غزل از خواجوی کرمانی؛
- شرح لغات و اصطلاحات و ترکیبات ۸۰ غزل دیوان شمس تبریزی؛
- فهرست لغات و ترکیبات احیاء علوم‌الدین؛
- شرح و توضیح لغات و ترکیبات دیوان فخرالدین عراقی؛
- شرح لغات، اصطلاحات و ترکیبات دیوان خواجوی کرمانی.

۲-۸. انتخاب موضوعهای ناقص

گسترده بودن موضوع پایان‌نامه- همان‌طور که گفته شد- آسیبهای جدی پژوهشی در پی دارد. نقطه مقابل این آسیبهها، آسیبهایی است که از رهگذر انتخاب موضوعهای ناقص به وجود می‌آید. اصولاً حوزه موضوعی یک پایان‌نامه باید قابلیت انجام پژوهشی جامع و قابل استنتاج را داشته باشد، در غیر این صورت اگر نتیجه‌ای هم از موضوعی ناقص به دست آید، آن نتیجه بر مبنایی صحیح و علمی حاصل نیامده و غیر واقعی است. مصادره به مطلوب و آمیختگی روشهای ذوقی از دیگر پیامدهای منفی انتخاب موضوع ناقص است.

البته، این آسیب گاه به صورت آگاهانه ایجاد می‌شود؛ بدین صورت که استاد راهنما یک موضوع را میان چند دانشجو تقسیم می‌کند، تا هم کار دانشجو زودتر به پایان برسد و هم او زودتر به مقصود خود برسد. به این نمونه‌ها دقت کنید:

- بررسی و شرح غزلیات بیدل دهلوی (۵۰ غزل دوم)؛
- بررسی و شرح غزلیات بیدل دهلوی (۵۰ غزل سوم)؛
- بررسی و شرح نامه‌های عین‌التقضا همدانی (جلد اول)؛
- بررسی و شرح نامه‌های عین‌التقضا همدانی (جلد دوم)؛
- شرح ۵۰ قصیده و غزل از دیوان سنایی (ص ۱۵۰-۱۰۱)؛

- شرح ۵۰ قصیده و غزل از دیوان سنایی (ص ۲۰۰ - ۱۵۱)؛
- شرح ۵۰ قصیده و غزل از دیوان سنایی (ص ۲۵۰ - ۲۰۱).

۲-۹. سنت‌گرایی در انتخاب موضوعها و عدم توجه به موضوعهای جدید

با مقایسه عنوانهای پایان نامه‌های دهه‌های گذشته با سالهای اخیر، نه تنها تفاوت موضوعی آشکاری میان آنها یافت نمی‌شود، بلکه تکرار و رکود موضوعی، در پایان‌نامه‌های سالهای اخیر به چشم می‌خورد. برای نمونه، تصحیح متون در دهه‌های نخستین جایگاه خاصی در انتخاب موضوع پایان‌نامه‌ها داشت و بنابراین که کتابها و متون ادبی هنوز تصحیح نشده بودند و این جنبش تازه به پاخواسته بود، زمینه، انگیزه و دقت کافی برای انجام آنها وجود داشت، اما با اتمام تصحیح این گونه متون و اتمام متون غیر مهمتر و عدم آشنایی و دسترسی استادان و دانشجویان با متون ناشناخته و تصحیح نشده، امروز کار به جایی رسیده که بر پایه نسخه‌های غیر معتبر، متون ادبی مهم دوباره تصحیح و یا بهتر بگوییم تخریب می‌شوند.

پیامدهای منفی این آسیب بسیار جدی است که از مهمترین آنها این موارد قابل ذکر است: محدود شدن ادبیات فارسی در مرزهای علمی دهه‌های گذشته، منفعل تربیت شدن دانشجویان، متحجر شدن استادان، محدود شدن اندیشه، ناکارآمد شدن ادبیات فارسی و به هدر رفتن سرمایه‌های معنوی و مادی کشور.

علتهای پیدایش چنین آسیبی را می‌توان در این موارد جست: عدم آشنایی استادان و دانشجویان با مبانی مکتبهای ادبی در غرب و نظریه‌های جدید، عدم تسلط کافی دانشجویان به زبان انگلیسی جهت مطالعه منابع جدید ادبی در غرب، عدم توجه به آموزش تفکر انتقادی به دانشجویان، وجود نظام آموزشی بیمار اطلاع‌مدار به جای تفکرمدار، وجود زمینه‌های فرهنگی - اجتماعی سنت‌مدار، عدم آگاهی از ادبیات جهان و رویکردهای پژوهشی ادبیات تطبیقی.

۲-۱۰. اشتغال استاد راهنما به پایان‌نامه‌های متعدد

به دلیل عدم تناسب میان تعداد دانشجویان تحصیلات تکمیلی و استادان راهنما بعضی از استادان، در یک نیمسال تحصیلی، به راهنمایی چندین دانشجو می‌پردازند. مسلماً با توجه به اشتغال استاد به تدریس درسهای مختلف و مسؤولیت راهنمایی

چندین پایان‌نامه در یک زمان، امکان راهنمایی دقیق و همه‌جانبه توسط ایشان ممکن نیست و دانشجو مجبور است اثر خود را بدون نظارت علمی و دقیق استاد راهنمای خود به پایان برساند؛ ضمن آن که تنوع و تفاوت موضوعی پایان‌نامه‌های تحت راهنمایی یک استاد آن قدر متفاوت است که دشوار بتوان تخصص استاد در همه آن موضوعها را تصور کرد. نبود استاد کافی، تفاوت زیاد سطح علمی استادان یک گروه، توجه به جنبه‌های اقتصادی، ارتقای شغلی، معروفیت و نوعی باندگری از عوامل پیدایش این آسیب هستند. برای نمونه، یکی از استادان بزرگوار در دانشگاه تهران از سال ۱۳۷۰ تا سال ۱۳۸۳ راهنمایی ۱۵۸ مورد پایان‌نامه را در دانشگاه‌های مختلف بر عهده داشته است و استاد دیگر از همین دانشگاه ۱۴۲ مورد.

آسیبهای متعددی دیگری را فهرست‌وار ارائه می‌دهیم: کمیت‌گرایی، بیان نکردن مباحث در قالب مباحث نظری، عدم استفاده از منابع درجه اول ادبی، اشتباههای تایپی فراوان و نبود رسم الخط واحد، آوردن مباحث غیرمرتبط با موضوع، نبود ضابطه پژوهشی معین برای اعطای گواهی‌نامه در دوره‌های کارشناسی ارشد و دکتری، نبود وقت و تخصص کافی برای استادان داور جهت ارزیابی دقیق، نبود معیاری مشخص و علمی برای ارزیابی پایان‌نامه‌ها، نبود گرایشهای متنوع در رشته زبان و ادبیات فارسی، و موضوعهای انتخابی در دانشگاه آزاد اسلامی.

نتیجه‌گیری

از برآورد کلیه آسیبهای ذکر شده این نتیجه به دست می‌آید که پژوهشهای ادبی در حوزه پایان‌نامه‌ها در دانشگاههای کشور در وضعیت بسیار آشفته و ناسالمی به سر می‌برد و در مسیری نزولی حرکت می‌کند. بدیهی است که عدم توجه و اصلاح آنها، آسیبهای جدی‌تری را در پی خواهد داشت. بنابراین، با اجرای رویکردهای اصلاحی در برابر هر آسیب، می‌توان این‌گونه نقایص و آسیبها را برطرف نمود.

پی‌نوشت‌ها

۱- تحقیق و پژوهش فرآیند جستجوی منظم برای مشخص کردن یک موقعیت نامعین است (دیوئی، ۱۳۶۹). بنابراین، تحقیق فرآیندی است که از طریق آن می‌توان درباره ناشناخته به جستجو پرداخت و نسبت به آن شناخت لازم را کسب کرد (سرمد و همکاران، ۱۳۷۶: ۲۲).

۲- روش‌شناسی تحقیق چارچوب عملیات یا اقدام جستجوگرایانه برای تحقق هدف پژوهش، جهت آزمون فرضیه یا پاسخ دادن به سؤالهای تحقیق را فراهم می‌آورد. به عبارت دیگر، در فرآیند تحقیق چگونگی گردآوری شواهد و تبدیل آنها به یافته‌ها، تحت عنوان روش‌شناسی یاد می‌شود (همان: ۲۲).

۳- رکن اصلی هر تحقیق علمی را انتخاب موضوع تشکیل می‌دهد؛ زیرا در این مرحله مسأله تحقیق مشخص می‌شود و محقق متوجه می‌شود که ناشناخته و مجهول او چیست و چه چیزی را باید معلوم کند (حافظنیا، ۱۳۸۴: ۸۵؛ نیز ن.ک: نادری، ۱۳۸۵: ۴۹).

۴- در مرحله استنتاج و تجزیه و تحلیل محقق با استفاده از روشهای مختلف و با تکیه بر معیار عقل سعی می‌کند اطلاعات و داده‌ها را در جهت آزمون فرضیه و ارزیابی آن مورد بررسی قرار دهد (حافظنیا، ۱۳۸۴: ۲۳۱).

۵- به نشانی اینترنتی: www.irandoc.ac.ir

منابع

- ۱- حافظنیا، محمد رضا. (۱۳۸۴). *مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی*، تهران: سمت، چاپ یازدهم.
- ۲- دیوئی، جان. (۱۳۶۹). *منطق: تئوری تحقیق*، ترجمه علی شریعتمداری، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- ۳- سرمد، زهره؛ عباس بازرگان و الهه حجازی. (۱۳۷۶). *روش‌های تحقیق در علوم رفتاری*، تهران: آگه، چاپ اول.
- ۴- کومیز، فیلیپ. (۱۳۷۳). *بحران جهانی تعلیم و تربیت*، ترجمه فرید آل آقا، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، چاپ دوم.
- ۵- نادری، عزت‌الله. (۱۳۸۵). *روش‌های تحقیق و چه‌گونگی ارزشیابی آن در علوم انسانی*، تهران: بدر، چاپ بیست و هفتم.
- 6- Abbott, Joann, (1993): "Quantitative Critical Thinking", College Teaching, Vol 41, P. 92.